

Штучна свідомість у сучасній українській та китайській науковій фантастиці

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У даній роботі розглянуто етичні дилеми, щодо штучної свідомості, які порушуються або обговорюються у сучасній українській та китайській науковій фантастиці, зокрема відповідальність творця, права штучних істот та страх перед неконтрольованим штучним інтелектом, на основі роману Макса Кідрука "Бот" та новели Цзя Ліюань "Робот, який любив розповідати небилиці".

Ключові слова: штучна свідомість, наукова фантастика, свідомість, етичні дилеми.

Abstract

This paper examines the ethical dilemmas concerning artificial consciousness that are raised or discussed in contemporary Ukrainian and Chinese science fiction, including the responsibility of the creator, the rights of artificial beings, and the fear of uncontrolled artificial intelligence, based on Max Kidruk's novel *Bot* and Jia Liyuan's short story *The Robot Who Loved to Tell Tall Tales*.

Keywords: artificial consciousness, science fiction, consciousness, ethical dilemmas.

Вступ

Людство осмислює різні виклики, проблеми та явища за допомогою науки, філософії, релігії та мистецтва. Наукова фантастика, яка є одним із жанрів художньої літератури, часто намагається поєднати науку та філософію.

Штучна свідомість (також відома як машинна свідомість, синтетична свідомість або свідомість штучного інтелекту) - це ідея створення машин або систем, які можуть усвідомлювати своє існування та взаємодіяти з оточенням, подібно до людей. Це пов'язано з розвитком штучного інтелекту та включає в себе можливість навчання, аналізу.

Сучасна українська та китайська наукова фантастика часто зосереджуються на штучній свідомості. Автори висвітлюють можливі наслідки її створення, досліджують етичні та соціокультурні виклики, пов'язані з її розвитком. Відбувається розгортання сценаріїв, де вона взаємодіє з людьми та впливає на суспільство.

Метою статті є дослідження етичних дилем, щодо штучної свідомості, які порушуються або обговорюються у сучасній українській та китайській науковій фантастиці.

Основна частина

Свідомість — це складне та багатогранне явище, яке стосується стану усвідомлення та здатності переживати емоції, відчуття та оточення, та відносно свідомо контролювати свою увагу, мислення та дії. Це складне і не до кінця вивчене явище. Вона притаманна людям і деяким тваринам, вона є результатом біологічних процесів і роботи мозку. Штучна свідомість - це теоретична концепція, яка передбачає створення свідомості у небіологічних істот, таких як машини, надання їм самосвідомості та здатності сприймати і розуміти своє оточення

Популярність наукової фантастики у другій половині ХХ століття відкрила перед нами перспективу віддзеркалення віддалених майбутніх сценаріїв. Здатність цього жанру допомагає нам уявляти трансформації, які на перший погляд здаються фантастичними. Розкриття потенціалу біотехнологій надає можливість переглянути межі та обмеження нашого організму. Модифікації на біологічному рівні можуть підвищити стійкість до хвороб, продовжити терміни життя. Розвиток технологій зв'язку, включаючи віртуальну реальність, мовні технології та глобальну мережу, сприяє ще глибшій інтеграції культур та націй. Ці технології можуть створити світ без кордонів, але водночас породжують питання про збереження культурного різноманіття та особистої приватності. З неабиякою силою наукових досліджень та інновацій, майбутнє може стати періодом, коли людство

перетворить свої найсміливіші уявлення в реальність. І, остаточно, в цьому мозаїчному портреті майбутнього, відкривається ключовий акцент на розвиток штучної свідомості. Інновації та винаходи відкривають шляхи для еволюції, де розвиток штучної свідомості стає однією з найзахоплюючіших перспектив. Перед нами відкривається можливість створення інтелекту, який перевершить наше уявлення, обдарований творчим потенціалом, здатністю до саморозвитку та глибокої взаємодії. Це не лише відкриває безмежні можливості, але й породжує нові етичні та соціальні виклики, пов'язані з контролем, безпекою та взаєморозумінням між штучним та людським інтелектом. У світі, де штучна свідомість перевищує нашу, народжується питання: як зберегти людські цінності та забезпечити безпеку? Це завдання вимагатиме не лише технічних рішень, але й створення етичних стандартів та правових механізмів, спрямованих на гармонійне співіснування штучного та людського інтелекту. Зазираючи у майбутнє, ми стаємо свідками того, як наші винаходи формують наше власне існування, каталізуючи еволюцію не лише технологій, але й нашого світогляду та сприйняття світу. Безсумнівно, це лише погляд на майбутнє, яке чекає на нас завдяки проривам у розумінні та застосуванні штучної свідомості.

У сучасному літературному процесі України вагоме місце належить фантастичній літературі. Особливо це стосується жанру наукової фантастики. Тема штучної свідомості піднята у романі українського письменника, видавця і популяризатора науки, Максима Кідрука, "Бот". Складається він з двох частин: "Бот. Атакамська криза" (2012) і "Бот: Гуаякільський парадокс" (2015). У статті проаналізовано саме першу частину[1].

Історія розповідає про Тимура, українського програміста, якого покликали виправити помилку в коді ботів. Однак ці боти виявляються розумними істотами, створеними за допомогою нанороботів у секретній лабораторії в Чилі. Вони, розроблені для військових цілей, з невідомих причин стають жорстокими та втікають[2].

У книзі підіймається проблема штучної свідомості, на прикладі так званих ботів – хлопчиків-близнюків, народжених унаслідок штучного запліднення й абсолютно знеособлених, позбавлених свідомості, у звичному розумінні цього слова, але творці наділили їх здатністю програмувати та удосконалювати самих себе. Вони усвідомлювали своє існування, не були здатні на розуміння як процес, але уміли навчатися й аналізувати, вели себе як люди та проявляли складну поведінку, на яку здатні тільки розумні істоти, тобто були наділені штучною свідомістю. Автор розглядає негативні аспекти створення машин з надзвичайною фізичною силою. Боти, які мають за мету лише виживання, не володіють співчуттям та мораллю, що призводить до серйозних наслідків. Вони стають справжньою катастрофою, позбавляючи життя сотень невинних людей через насильство та канібалізм. Після прочитання читач задає собі питання: чи варто було все це? Може, з самого початку не варто було грати у Бога?

Книга описує такі етичні дилеми, як: потенційна загроза та наслідки втрати контролю над машиною, наділеною штучною свідомістю, особливо, якщо вона стане самосвідомою та здатною до самовдосконалення; моральна сторона створення таких машин, на основі живих людей, адже при цьому були використані методи, не прийнятні з боку етики.

Штучний інтелект та свідомість відіграють важливу роль в сучасній, та не тільки, китайській науковій фантастиці. Говорячи про сучасні твори, вважаю важливим згадати і ранні, адже ця тема вже присутня протягом понад двох тисяч років. Оповідання "Янши створює людину" даоського вченого Ліцзи є одним з найдавніших прикладів цієї концепції, що датується приблизно 450-375 роками до нашої ери. У ній вправний винахідник на ім'я Ян створює хитромудру ляльку зі штучною свідомістю, яка імітує дії та характеристики живої істоти. Ця рання казка демонструє образне мислення про передові технології в стародавні часи і слугує попередником сучасних дискусій про штучний інтелект і свідомість у літературі[3].

У 60-70-х роках наукова фантастика не була широко прийнята в Китаї через її зв'язок із західними впливами. Жанр вважався підозрілим і контрреволюційним, що призвело до заборони на його виробництво і розповсюдження. Лише наприкінці 80-х - на початку 90-х років це обмеження почало послаблюватися, що дозволило урізноманітнити літературне самовираження в Китаї.

З початком двадцять першого століття китайська наукова фантастика продовжувала розвиватися за підтримки уряду. У 2007 році англійський письменник Ніл Гейман відвідав перший китайський фестиваль наукової фантастики, схвалений Комуністичною партією, і дізнався про нове ставлення партії до цього жанру. Партійні чиновники виявили занепокоєння щодо відставання Китаю у сфері високих технологій і, таким чином, почали підтримувати наукову фантастику та фентезі.

На цей зсув вплинули впливові фігури в західних технологічних компаніях, які в молодості були завзятими читачами наукової фантастики, зокрема працівники Google, Apple та Microsoft. Загалом це

призвело до зростання інтересу до наукової фантастики серед батьків, які шукали способи допомогти своїм дітям досягти успіхів у навчанні, а також зробити внесок у культурний розвиток Китаю[4].

"Робот, який любив розповідати небилиці" - новела Цзя Ліюань (псевдонім Фей Дао) 2017 року, спочатку опублікована китайською мовою у 2014 році, а згодом перекладена англійською Кеном Лю. У ньому розповідається про робота зі штучною свідомістю, який прагне стати великим казкарем. Оповідь досліджує складності штучного інтелекту, акцентуючи увагу на людському навчанні, нечіткій логіці та емоційних переживаннях робота. Історія про те, як робот вчиться розповідати казки, символізує загадкову природу штучного інтелекту, розмиваючи межу між правдою та вигадкою. Це зображення додає глибини дослідженню довіри, творчості та еволюції відносин між штучною та людською свідомістю[5].

Як у сучасній, так і в ранній китайській науковій фантастиці досліджуються етичні дилеми, пов'язані зі штучною свідомістю. Серед ключових тем - відповідальність творців, права і статус штучних істот, страхи перед неконтрольованим штучним інтелектом, питання ідентичності та людяності, інтеграції та відчуження в суспільстві. У той час як сучасні твори заглиблюються в ці питання з акцентом на передових технологіях, давні китайські історії зачіпають схожі теми в їхньому культурному та історичному контексті.

Висновки

Завдяки надзвичайному потенціалу наукових досліджень та інновацій, майбутнє може стати часом, коли людство перетворить свої найсміливіші уявлення в реальність.

Сучасна українська та китайська фантастика досліджує етичні проблеми штучної свідомості, зокрема відповідальність творця, права штучних істот та страх перед неконтрольованим штучним інтелектом. Ці дилеми спонукають до роздумів про свідомість, людяність і технологічний прогрес. Українська та китайська фантастика пропонує цінне розуміння небезпек і можливостей штучної свідомості, а також різноманітні культурні погляди на неї.

Незважаючи на значущість проведеного аналізу, все ще залишається великий простір для подальших досліджень етичних дилем, щодо штучної свідомості, у сучасній українській та китайській науковій фантастиці

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бот (книга) – Вікіпедія. *Wikipedia*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Бот_\(книга\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Бот_(книга)) (дата звернення: 22.12.2023).
2. Кідрук М. Бот. Харків : Клуб сімейн. дозвілля, 2012. 476 с.
3. Yanshi created man: the bull blown by Taoist figure Liezi has now been realized. URL: <https://inf.news/en/culture/efab879cf5540ce9f75a9f8ae30a28d4.html>.
4. Наукова фантастика надихає творців технологій майбутнього в усьому світі. URL: <https://babel.ua/texts/30571-naukova-fantastika-nadihaye-tvorciv-tehnologiy-maybutnogo-v-usomu-sviti-ce-zrozumili-v-kitaji-i-teper-vkladayut-milyardi-dolariv-u-jiji-rozvitok-os-chomu> (дата звернення: 22.12.2023).
5. Xia Jia. SOCIOTECHNICAL IMAGINARIES IN CONTEMPORARY CHINESE SCIENCE FICTION: Exploring Narratives of Artificial Intelligence in The Robot Who Liked to Tell Tall Tales by Fei Dao and Goodnight, Melancholy.

Григорук Надія Романівна – студент групи 2БС-22б, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: grigoruknadia15@gmail.com

Науковий керівник: **Теклюк Анатолій Іванович** - доц. кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: teklyuk.a.i@vntu.edu.ua .

Hryhoruk Nadiia Romanivna - student of group 2BS-22b, Faculty of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: grigoruknadia15@gmail.com

Supervisor: **Teklyuk Anatoliy Ivanovych** - Associate Professor, Department of Philosophy and Humanities, Vinnitsa National Technical University, Vinnytsia.